

Спаплюжений пантеон, або Таємниці старовинного рівненського цвинтаря

Інформація з сайту: <http://vse.rv.ua/istoriya/1412690402-spaplyuzheniy-panteon-abo-taiemnici-starovinnogo-rivnenskogo-cvintarya.html>. – дата звернення: 9.04.2015

Опубліковано vse.rv.ua Втр, 07/10/2014 - 17:00

Найстаріший рівненський цвинтар - Грабник, який наближається до свого двохсотліття, - краєзнавці давно називають музеєм історії Рівного під відкритим небом. Залишки старовинних надгробків та сімейних капличок, як провідники у минувшину нашого міста, розповідають про неї ліпше за будь-якого гіда. А тим часом руйнівний час, байдужість, а подекуди й людські руки, роблять свою справу. У теплу пору року знаходять тут подекуди притулок рівненські безхатьки, часом навідуються мисливці за металом, хоча на зруйнованих могилах брати уже практично нічого. Просто під ногами перехожих, які, скорочуючи шлях, простують до центру міста через кладовище, лежать позеленілі від часу надмогильні плити, на яких ледь проглядаються надписи, так що вже годі й дізнатися, кому належить могила. Комунальники вряди-годи намагаються навести на Грабнику сякий-такий лад, проте... Рідних і близьких більшості з тих, чий прах покоїться тут, давно вже немає на цьому світі.

Кована брама-пам'ятка ковальського мистецтва 18-19 ст., яка прикрашала вхід на кладовище з боку вулиці Соборної майже 200 років

Ліс — за одну ніч

Історія виникнення приміського району Грабник, назва якого дала згодом назву цвинтарю, переросла у красиву місцеву легенду. Відомий дослідник Волині Микола Теодорович у своїй книзі переповідав таку бувальщину. Якось ще на початку 18-го століття тодішній власник Рівного князь Станіслав Любомирський – гульвіса і палкий прихильник полювань – поскаржився на те, що поблизу Рівного немає гарної місцевості, де можна було б влаштувати лови. Щойно князь поїхав у справах до Варшави, друзі, аби догодити йому, звезли до східної окраїни міста тисячу підвод з молодими деревцями та кущами, зігнали тисячі селян, які за одну ніч висадили великий ліс (окреслювався приблизно сучасними вулицями Пушкіна, Хвильового, Остафова, сучасним районом Грабник з кладовищем, районом Палацу дітей та молоді з парком і прилеглими вулицями). Проклали просіки, напустили різної дичини.

Повернувшись до Рівного, князь був приємно вражений побаченим. З часом ліс за переважання у ньому дерев граба назвали Грабником. Саме під цим грабовим лісом на початку 19-го століття володар Рівного (наступний з Любомирських) на клопотання місцевої влади відвів земельну ділянку під міське православне кладовище для заможних міщан. У 1881 році він додав до кладовища ще 532 сажени, що загалом склало 1 472 сажени – трохи більше 6,6 тисячі квадратних метрів. Нині площа цвинтаря суттєво зменшилася, адже на його частині звели Покровський Собор.

Церква Святого Стефана на Грабнику — одна із найстаріших у Рівному

В Україні місця поховань, де є церкви, називають цвинтарями. Після перших поховань на Грабнику з'явилася невеличка капличка. А в 1848 році на її місці закладено церкву на честь святого первомученика архідиякона Стефана. Храм спорудила за власні кошти на могилі чоловіка генерала Стефана Красовського його вдова Катерина Красовська. Кошти на побудову також пожертвували капітан Беляєв і колишній засідатель рівненського повітового суду Лангерсон.

Габник 30-ті роки ХХ століття - церква Святого Стефана

Як свідчать архівні матеріали, набожна пані пожертвувала на потреби церкви немалу на ті часи суму – тисячу рублів. Освячено церкву 23 лютого 1850 року. Коли у 1881 році під час великої пожежі у місті згорів Воскресенський храм, то міські православні богослужіння проходили у цій цвинтарній церкві. Збереглася вона й донині. Щоправда, на фоні величного Покровського собору вона здається іграшковою. Утім, на самому цвинтарі виглядає органічно. Рівняни, які воліють відвідувати саме її, кажуть, що стіни церкви Святого Стефана більше спонукають до духовного очищення і звернення до Бога.

Доводилося чути й несхвальні відгуки щодо самого факту будівництва собору за рахунок руйнування давніх поховань. Утім, існує й інша думка, що, мовляв, храм на кістках – справа

богоугодна. Можливо, й так. Але по-варварськи розкидані давні надгробки, які валяються попід мурами собору ще й досі, - картина, яку навряд чи можна виправдати навіть і таким грандіозним будівництвом. Подекуди горе-будівельники звели мур просто по старовинних родинних каплицях, яких вцілілих на Грабнику залишилося одиниці. Навряд чи самі будівельники хотіли б, аби з могилами їхніх близьких вчинили так само. Надгробки і брама — справжні витвори давнього мистецтва.

Церква Святого Стефана - наш час

Прогулянка старовинним кладовищем обіцяє чимало відкриттів. На жаль, до наших днів не збереглося багато поховань відомих і заслужених рівнян, як і не збереглися чудової роботи надгробки, каплички, пам'ятники на давніх могилах. Але навіть ті рештки, які ще залишилися, свідчать про високу культуру поховань, своєрідне мистецтво встановлення надмогильних пам'ятників, написання епітафій.

Скульптури та рельєфи, будучи самостійними мистецькими витворами, зберігають внутрішню чарівність спочилих у вічності, розповідаючи про них мовою символів та алегорій. Наприклад, досі вражає монумент на могилі 23-річної Софії Соловей - рівненської красуні, яка через нез'ясовані обставини застрелилася з револьвера свого коханого у тридцяті роки минулого століття. Пишними архітектурними формами відзначаються німецькі поховання кінця 19-го-початку 20-го століть - могили Берндтів (ім належав перший у Рівному кінотеатр «Ампір», який у радянські часи став «Партизаном»), Рильке, Гренке, Шротера, Ландсберга. Напівзруйновані, вони й досі зберігають сліди колишньої величі, кожен унікальний по-своєму. Наприкінці 19-го-початку 20-го століття пам'ятники та надгробки виготовляли у Рівному в майстерні Ярмушевича, а заможніші рівняни замовляли у Трипіллі у відомій майстерні Мордасевича.

Майстерня Ярмушевського, тут 100 років тому виготовляли надгробки, які ще й досі збереглися на Грабнику

Майже два століття центральний вхід на Грабник прикрашала мереживна кована брама, яку історики називають пам'яткою ковальського мистецтва кінця 18-го-початку 19-го століття. Після побудови Покровського Собору хтось вирішив, що їй більше пасує бути там, де ходять високосановані духовні особи. Відтак ворота перенесли до бічного входу до соборного подвір'я, де на них мало хто звертає увагу. Більше того, хтось додумався по-варварськи "відремонтувати" браму газозварювальним апаратом, у результаті чого унікальний витвір втратив деякі елементи декору. Однак навіть попри це, брама вражає своєю вишуканістю.

Мандруючи містом мертвих

Уперше на Грабнику почали ховати у 20-х роках 19-го століття. Принаймні рівненським краєзнавцем вдалося віднайти поховання, датоване 1821-м роком. Упродовж ста років кладовище було місцем останнього спочинку переважно заможних рівнян – чиновників, військових, і лише в 30-х роках 20-го століття на цвинтарі з'явилися поховання різних верств населення. Останні захоронення на Грабнику датовані кінцем 60-х років минулого століття.

Поховання на Грабнику – історія давнього життя міста. Наприклад, про високу дитячу смертність у 19-20 століттях, у тому числі серед заможних міщан, свідчать численні дитячі поховання. Зокрема, трьох дітей Феодана Коробова – соборного протоієрея, депутата, земського повітового та громадського діяча; Галини - доньки міського голови Олексія Буховича; дітей священника Клюковського – викладача Закону Божого у Рівненській реальній гімназії.

Надгробки на могилах батька і сестри письменника Володимира Короленка

Могила шанованого рівненського лікаря Миколи Прохорова старшого

Німецькі поховання - Густав Гренке

Могила Софії Соловей

Могила батька світила рівненської медицини Бориса Квашенка

На напівзруйнованих надмогильних плитах та пам'ятниках можна знайти чимало імен військових, зокрема генералів. Найдавніші поховання розташовані поруч із церквою Святого Стефана. Дві надмогильні плити під її стінами розповідають, що тут покоїться прах рідних Володимира Короленка – батька та сестри. На Грабнику знайшли вічний спочинок багато рівнян, які відзначилися добрими справами: директор Рівненського реального училища Соколов, учителі Юліян Захаржевський, Віра Конторовська, Іван Куліш, подружжя Гонопко (благодійники, зокрема власним коштом звели у 30-ті роки 20-го століття муровану дзвіницю біля Свято-Воскресенського

собору, яку згодом знесла радянська влада), рівненські лікарі Костянтин Хржановський, Микола Прохоров, Олександр Виноградов, Костянтин Квашенко. До речі, могила останнього, чийому професіоналізмові чимало ще живих рівнян завдячують здоров'ям, а подекуди й життям, у жахливому стані.

Пантеон героїв різних епох

У роки радянської влади на Грабнику упокоїлися чимало представників компартійної номенклатури, комісарів Червоної Армії, офіцерів НКВД-КДБ. У північній частині цвинтаря знаходиться велика братська могила радянських військовополонених, яких було розстріляно фашистами та які загинули від голоду і хвороб у концтаборі на вулиці Білій.

Грабник 1937 рік, поховання політичного і громадського діяча Горбачевського

Спочило на Грабнику чимало героїв, що полягли у боротьбі за волю і незалежність України. Зокрема, тут похований один з перших націоналістів Волині Григорій Горбачевський, який загинув під час невдалої втечі з польської в'язниці. Похорон Горбачевського у 1937 році перетворився в багатотисячну маніфестацію вулицями Рівного.

Тут поховано знаного на Рівненщині просвітянина Леоніда Бичківського, закатованого фашистами у 1943 році за допомогу УПА. Однак, як розповідають старожили та краєзнавці, чи не найбільше поховань учасників збройної боротьби знаходяться у безіменних братських могилах, розташованих у кількох секторах південно-західної та північно-західної частин цвинтаря. Сформувалися ці поховання упродовж 1939-1956 років. За розповідями старожилів, у той період майже щоночі з воріт Рівненської в'язниці виїжджали криті брезентом вантажівки із замордованими повстанцями. Автівки навмисно рухалися в об'їзд (сучасною вулицею Хвильового) до цвинтаря Грабник, де в'язнична адміністрація потайки здійснювала підзахоронення у безіменних братських могилах.

Зазвичай це були розстріляні у рівненській тюрмі українські патріоти, провідники ОУН-УПА високого рангу, які загинули в боях під час енкаведистських операцій і зведені до Рівного з усіх куточків краю. Наприкінці 90-х років з'явилася версія про те, що буцімто в лютому 1945 року на

Грабнику енкаведисти крадькома закопали рештки вбитого тоді ж першого командира загонів УПА «УПА-Північ» Дмитра Клячківського – Кліма Савура. За ініціативою нині покійного колишнього нардепа Василя Червонія на місці ймовірних поховань українських націоналістів до 60-ї річниці створення УПА на Грабнику було зведено меморіальну каплицю.

Соборний мур пройшов просто через старовинну каплицю

Звісно, рівненський Грабник не може зрівнятися з такими пантеонами під відкритим небом як Личаківське кладовище у Львові чи Байкове в Києві. Однак на вдячну пам'ять і збереження заслуговує. Якщо Грабник зникне з карти міста, як це сталося з багатьма рівненськими цвинтарями, про які вже давно загубилися й згадки, це буде непоправною втратою. Відтак, потребує державної охорони. Коли наші владці розводяться про те, як ми йдемо в Європу, про європейське місто Рівне, про те, як нам треба брати з Європи приклад, то хочеться запросити їх на екскурсію на Грабник... Доглянуті могили предків, хай навіть і без розкішних меморіальних символів, краще за все засвідчують і мораль, і культуру, і цінності. На Грабнику є куди докласти рук – науковцям, історикам, комунальникам. І тим, хто так вболіває за духовне відродження і моральність суспільства. Можливо, вона починається з таких місць у тому числі.

Світлана Калько, спеціально для сайту "ВСЕ"

Матвеев
Петр Степанович
Фамилия: Матвеев
Имя: Степанович
Матвеев
Родился 10 Февраля
1878
Скончался 5 Сентября
1955